

Çalışan Yoksulluğu Bağlamında Tüketim Alışkanlıkları ve Borçlanmanın Çalışma Hayatına Etkisi

The Effects of Consumption Habits and Borrowing on Working Life in the Context of Employee Poverty

Furkan DÜZENLİ¹

¹(Öğr. Gör. Dr.), Düzce Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Düzce-Türkiye.

ÖZ

Küresel bir sorun olarak çalışan yoksulluğu literatürde tartışılmaya değer konuların başında gelmektedir. Özellikle çalışma hayatının içinde bulunduğu çıkmazlar düşünüldüğünde, bireyin elindeki tek imkan olan ücretlerin sosyal hayattan beklenen yaşamı sunamıyor olması, üretimin son hızda ilerlerken tüketimin buna yetişemeyecek olması ile problem farklı bir boyut kazanmaktadır. Günümüz dünyasının olmazsa olmazı olarak ifade edilen tüketim çılgınlığının ise bireyi sonu borca çıkan yola sokacağına şüphe yoktur. Dolayısıyla birey tüketim çılgınlığı içerisinde ister istemez borçlanarak hayatına devam etmekte, yoksunluk yaşadığı noktada ise geri dönülemez yola girdiğini ancak fark etmektedir. Bu noktadan sonra bireyin çalışma hayatı içerisinde beklentileri değişmekte, özne olmaktan öte edilgen bir yapı içerisinde sıkılmaya başlamış olarak kendisini bulmaktadır. Böylece hem sistemi değiştiren hem de değişen sistem içerisinde sıkıntılarının büyüdüğünü yaşayan çalışanlar kapitalizmin çarklıklarına hizmet eder bir durumda kalmakta, sosyal alanda kendileri olamadığı gibi, çalışmaya olan bakışları da değişmektedir. Çalışmanın kendisine temel aldığı “çalışan yoksulluğu” olgusu çalışma hayatının son yıllarda üzerinde sıklıkla atıflar yaptığı birtakım sosyal ve ekonomik problemlerin başlangıç noktası olarak görülebilmektedir. Dolayısıyla bu sorunun çözümü de başta çalışma hayatının dönüşümüne olumlu katkılar yapacak ve bireyin daha insani şartlarda daha müreffeh bir hayat yaşamasına katkı sağlayacaktır. Çalışma bu anlamda çalışan yoksulluğunu, tüketim alışkanlıklarını ve borçlanmayı tartışarak bu olguların çalışma hayatına etkisini incelemektedir. Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden literatür taraması ile gerçekleştirilmiş ve çalışma hayatı ile ilgili verilerin kullanıldığı belge analizi yapılmış, verilerin incelenmesi noktasında ise içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Sonuç itibarıyla ise tüketim alışkanlıklarının ve borçlanma biçimlerinin çalışanların yoksulluğu bağlamında etkisi ifade edilmiştir.

ABSTRACT

As a global problem, labour poverty is one issue worth discussing in the literature. Especially when the predicaments of working life are considered, the problem gains a different dimension because wages, which are the only means at the disposal of the individual, cannot offer the life expected from social life and that consumption cannot keep up with it while production is progressing at full speed. There is no doubt that the frenzy of consumption, expressed as the sine qua non-of today's world, will lead individuals to a path of debt. Therefore, the individual inevitably continues his/her life by incurring debt in the frenzy of consumption, and at the point where he/she experiences deprivation, he/she only realises that he/she has entered an irreversible path. After this point, the individual finds himself/herself in a passive rather than active state with altered expectations in working life. Thus, the employees who change the system and experience the biggest problems within the changing system remain in a position to serve the cogs of capitalism and cannot be themselves in the social field, and their view of work changes. The phenomenon of "working poverty", which this study is based on, can be seen as the starting point of some social and economic problems that labour life has frequently referred to in recent years. Therefore, the solution to this problem will make positive contributions to the transformation of working life and contribute to the individual's living a more prosperous life under more human conditions. In this sense, the study discusses working poverty, consumption habits, and indebtedness and examines the effects of these phenomena on working life. The study was carried out with a literature review, which is one of the qualitative research methods, document analysis was used to analyse the data related to working life, and content analysis was used to analyse the data. Therefore, the impact of consumption habits and forms of borrowing on workers' poverty is expressed.

Sorumlu Yazar: Furkan Düzenli E-posta: furkanduzenli@duzce.edu.tr

Başvuru: 30.03.2024 • **Revizyon talebi:** 27.06.2024 • **Son revizyon teslimi:** 28.06.2024 • **Kabul:** 03.07.2024

This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)

Anahtar Kelimeler: Çalışma Hayatı, Çalışan Yoksulluğu, Tüketim, Borçlanma, Çalışma Hayatının Dönüşümü

Keywords: Labour Life, Working Poverty, Consumption, Borrowing, Transformation of Working Life

EXTENDED ABSTRACT

Neoliberalism, which reduces the purpose of all social life to making profits and winning by any means, continues to increase the intensity of this goal. In today's world, where the small is devalued, especially technological developments, individuals imagine unlimited power in themselves. The individual sees themselves as the most important and unchangeable part of the economic and social structure and lives his/her life between production and consumption. The individual who has become alienated from reality understands only economic growth from gain, success, or production. Thus, all production activities that do not contribute to the economy, including intellectual knowledge, should be ignored and should not be seen as an achievement. The idea that the technology or information produced has the right to be developed if it provides maximum profit, whether or not it is compatible with the creation of the individual; It bypasses the spiritual dimension of all values and sacredness existing in social life and causes money to take place above all values.

Today's working life, based on this reality, causes individuals to view money as a completely negative obsession, where working conditions are determined by the system, and employees have to endure their work in return for their wages. The individual constructs his/her world according to the meanings he/she gives to himself/herself and his/her environment, and this also applies to work. What the individual understands regarding work or what he/she expects from work, the meaning he/she will add to the world he/she lives in is shaped by this perspective. However, the problems related to working life cause the individual to remain at a more basic level without being able to shape their world of meaning. While the working individual plans to work and earn to achieve his/her goals and to build a prosperous life for himself/herself when he/she is involved in working life, he/she encounters the state of deprivation conceptualised with the phenomenon of working poverty in today's working life. This is because today's socio-economic structure aims for individuals to work more and consume more.

Within the goal of a prosperous life, the individual first starts to think and then believes that he/she has needs beyond what he/she can imagine. Thus, consumption tends to go beyond the basic needs of the working individual, and a new period begins as soon as what a person spends exceeds what he or she earns: debt. Today's world is being reshaped within the framework of the theory that claims to organise economic life through debt. With the imbalance between production and consumption, the desire to consume, which increases day by day with the imbalance between production and consumption balance, is perceived as a need. When consumption is accepted as a reward for work, borrowing becomes inevitable. Thus, the typology of indebted people is increasing numerically day by day. Naturally, working people are also involved in a vicious cycle of entering their working life, with a tendency to consume and borrow. In addition, when labour poverty, a global problem, affects working life beyond estimates, the problem becomes insurmountable.

There are no human beings in the world who do not need a job to survive. Therefore, making a living by selling labour to someone else is not a new phenomenon in the world. Within the historical process and in parallel with the economic structure, each society has formed its own way and method of working, and the construction of meaning has been placed in the codes of societies. In relation to work, the realisation of a purpose is expressed as the first criterion. The physical, mental and emotional labour expenditure of an individual to produce goods and services for the consumption of himself/herself or someone else comes to mind as the equivalent of this goal.

The individual's relationship with work is also considered a response to his/her efforts to make sense of the world he/she lives in. The answer to the question "Why does a person work?" varies both individually and socially. The ancient past of the question leads to concepts such as employment, labour and profession in today's world with different answers. Today, it is accepted that there is a directly proportional relationship between working and earning income, but work also includes voluntary activities that provide spiritual satisfaction. Through work, individuals can gain happiness, satisfaction, and mental health. In the same way, it is possible for the individual to achieve what he/she wants through work and the "success" he/she gains afterwards. Therefore, work is becoming an indispensable field for individuals to develop intellectually along with maintaining life. Today's people feel complete with success and gain self-confidence as they gain in material and moral terms. The relationship between work and poverty caused labour movements due to the poor working conditions of workers in pre-industrial times, and while poverty aids were provided for everyone, after a while, these aids for employees were cut off, and the presumption that employees were not poor emerged. In this context, the answer to what poverty is or who can be poor will also determine the basic concept of the subject, the phenomenon of "working poverty". The problem of creating a conceptual framework, which is the most important disadvantage of social phenomena, also reveals itself in the concept of poverty. There is no common prototype of the poor that is accepted or understood by every person or society living in the world. Each mind develops poverty solutions, or national/international policies against it at the level it sees and makes sense of in its own mental world and physical geography. The common situation regarding the phenomenon of poverty is that it is a shameful situation for every society and mind.

In modern times, individuals are no longer working to save the day or to meet their basic nutritional needs. In today's world, individuals are eager to work and buy many products that they need beyond their needs, which they feel as a need with the guidance of popular culture. In today's economic life, the human desire for consumption drives the cult of production. In addition, consuming does not arise because of any need; the individual's freedom to consume is also related to their position in social life. Employees who tend to consume what they earn in their working life in their social life face the danger of debt due to the attractiveness and limitlessness of consumption. With the effect of the change in the answers given to the question "why does a person work?" discussed in the first chapter, individuals are now involuntarily entering the cult of existence through consumption.

Again, in working life, individuals can eliminate many workloads with the development of technology, but at the same time, they acquire new workloads. Employees who purchase many electronic devices for work life think that these devices will lighten their work hours and even enable them to be smart assistants at many points. In reality, many technological developments that will facilitate working life do not reduce or regulate the workload and intensity of employees; on the contrary, they cause workflows to be moved out of working hours. In the big cities of the world, the first hour of the first day of work goes to the expenses of that day. Although this situation has become commonplace, it is now a means of spreading precarity despite the fact that the theoretical infrastructure of work is considered an important means of avoiding precarity. In recent years, the likelihood of full-time employed workers facing poverty in the workplace has increased. The most important indicators of this are credit card utilisation rates, exceeding credit limits, and banks' high profits.

Today, a significant proportion of labourers live in the "survival" level. Liveability indices give important clues into today's working conditions, which do not differ significantly from societies of the first era that made a living by hunting and gathering. This situation, expressed as a result of the perspective focused on money, is reflected in the indices; according to ILO reports, 327 million wage earners today are paid at or below the minimum wage. Crisis periods witness significant disruptions both in labour life and in the individual lives of employees. Borrowing mechanisms work faster during crises, and employees are involved in borrowing mechanisms, especially during crises. In this case, the relations of production undergo certain changes, and the processes of individual self-control are transferred to banks or institutions to which they are indebted. Thus, the shifting centre of control will also change the spending habits and behaviours of the individual. Borrowing from employees is generally realised in order to reproduce their labour power. Thus, borrowing begins to be effective in working life through production processes. In periods when borrowing increases, significant decreases occur in wages or situations where wages remain constant, which leads to the impoverishment of employees and the forced abandonment of consumption habits. In this context, consumer loans are seen as an important saviour (!) that ensures the continuity of consumption habits that are preferred as a borrowing method. As a matter of fact, consumer credit has been shown to be an important cause of the crisis experienced in our country recently. The existence of individuals working to pay off their debts or working for the duration of their debts confirms this fact.

This article titled "The Effects of Consumption Habits and Borrowing on Working Life in the Context of Employee Poverty" aims to analyse the transformation experienced by individuals in working life while simultaneously interpreting how this transformation affects the entire working order, especially the individual. The study, in which a literature review, one of the qualitative analysis methods, and data related to working life are used, consists of three parts. The first part is titled "Employee Poverty as a Global Problem" and analyses, discusses, and evaluates the phenomenon of employee poverty through the change in the individual's perception of work, the working individual, and poverty and work. Based on the fact that the change in the sociological view of work paves the way for many changes in the social structure, not paying attention to such problems, especially on a global scale, will bring about important social, economic, political, and therefore social problems. The second part of the study is entitled "A Vicious Cycle in Working Life: Working, Consuming and Borrowing". It is discussed that the whole life of the working individual undergoes a change first at the stage of thought and then at the point of behaviour with the change in the tendency to consume in the working life, followed by borrowing. In this section, how means and purposes of consumption manipulate the individual are also conveyed, and the social implications of this are highlighted. The last chapter is titled "The Changing Content of Working Life and the Effect of Borrowing on Working Life". In this section, the changing nature of today's working life and the effect of borrowing on working life are discussed. The framework of this discussion is the passive structure of an individual in today's working life, the desire to consume, and the efforts of an exhausted individual to save the day. The changing content of work becomes more valuable in this sense, and individuals lose their ability to be themselves among the gears of the economy. This situation, which can be considered the beginning of social problems, will open the door to many more problems in the future. The study concludes with a concluding chapter discussing the current situation within this framework.

Giriş

Bütün sosyal hayatın amacını ne şekilde olursa olsun kazanmaya ve kâr elde etmeye indirgeyen neoliberalizm, bu hedefinin şiddetini arttırarak devam ettirmektedir. Küçük olanın değersizleştiği günümüz dünyasında özellikle teknolojik gelişmeler bireyin kendisinde sınırsız bir güç vehmetmesine neden olmaktadır. Birey, kendisini ekonomik ve toplumsal yapının değişmez ve en önemli parçası olarak görmekle birlikte üretim ve tüketim arasında hayatını idame ettirmektedir. “Küçük Güzeldir” isimli etkileyici eserinde Schumacher’ın ifade ettiği şekliyle; modern insanın temel sorunu gelir değil, tüketimle birlikte ortaya çıkan sermaye sorunudur (Schumacher, 1979, s. 17). Gerçekliklere yabancılaşmaya başlayan birey, kazanç, başarı veya üretimden salt ekonomik büyümeyi anlamaktadır. Böylece ekonomik katkı sağlamayan her türlü üretim faaliyeti, ki entelektüel bilgi de bunun içerisinde, yok sayılmalı ve kazanım olarak görülmemektedir. Üretilen teknoloji veya bilgi bireyin yaratılışıyla uyumlu olsun veya olmasın maksimum kâr sağlıyor ise geliştirilme hakkına sahiptir düşüncesi; sosyal hayat içerisinde var olan bütün değer ve kutsalların manevi boyutunu göz ardı etmekte, paranın bütün değerlerin üzerinde yer almasına neden olmaktadır.

Günümüz çalışma hayatı da bu gerçeklikten hareket ederek bireyin parayı tamamen olumsuz manada saplantı haline getirdiği, çalışma şartlarının sistem tarafından belirlendiği ve çalışanların ücretleri karşılığında işlerine katlanmak zorunda oldukları bir durum olarak görmelerine neden olmaktadır. Birey kendisine ve çevresine verdiği anlamlarla dünyasını inşa eder. Bu durum çalışma için de geçerlidir. Birey çalışma denilince neyi anlıyor veya çalışmadan beklentisi ne ise yaşadığı dünyaya katacağı anlam da bu bakışla şekillenmektedir. Bununla birlikte bireyin çalışma hayatı ile ilgili problemleri onun anlam dünyasına dair birtakım şekillendirmelere varamadan daha temel düzeyde kalmasına neden olmaktadır. Çalışan birey, çalışma hayatına dahil olduğunda hedeflerine ulaşabilmek için çalışmayı ve kazanmayı, bununla birlikte kendisine müreffeh bir hayat kurmayı planlarken, günümüz çalışma hayatında çalışan yoksulluğu olgusu ile kavramsallaştırılan yoksunluk hali ile karşılaşmaktadır. Çünkü günümüz sosyo-ekonomik yapısı bireyin daha fazla çalışmasını isterken daha fazla tüketmesini de hedeflemektedir. Müreffeh hayat hedefi içerisinde birey tahmin edebileceğinin çok ötesinde ihtiyaçları olduğunu önce düşünmeye başlamakta, sonrasında da buna inanmaktadır. Böylece tüketim eğilimi çalışan bireyin temel ihtiyaçlarının ötesine geçmekte ve harcadığı, kazandığını geçtiği andan itibaren ise yeni bir dönem başlamaktadır: Borçlanma.

Günümüz dünyası borçla ekonomik hayatı düzenlediğini iddia eden teorinin çerçevesinde yeniden şekillenmektedir. Üretim ve tüketim dengesinin dengesizliği ile gündün güne artan tüketme isteği ihtiyaçmış gibi algılanmaya başlanmış ve çalışmanın karşılığı olarak tüketmek kabul edilince borçlanma da kaçınılmaz olmaktadır. Böylece borçlandırılmış insan tipolojisi her geçen gün sayısal olarak artmaktadır. Doğal olarak çalışan insanlar da çalışma hayatına girme, tüketme eğilimi ve borçlanma ile kısır bir döngüye dahil olmaktadır. Bununla birlikte küresel bir problem olan çalışan yoksulluğu da çalışma hayatına tahminlerin ötesinde etki ettiğinde sorun içinden çıkılmaz bir hâl almaktadır.

“Çalışan Yoksulluğu Bağlamında Tüketim Alışkanlıkları ve Borçlanmanın Çalışma Hayatına Etkisi” başlıklı bu çalışma, bireyin çalışma hayatı içerisinde yaşadığı dönüşümü analiz etmeyi amaçlarken, aynı zamanda bu dönüşümün başta birey olmak üzere bütün bir çalışma düzenini ne şekilde etkilediğini de yorumlamayı amaçlamaktadır. Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden literatür taraması ile gerçekleştirilmiş ve çalışma hayatı ile ilgili verilerin kullanıldığı belge analizi yapılmış, verilerin incelenmesi noktasında ise içerik analizi kullanılmıştır.

Üç bölümden oluşan çalışma ilk bölümünde “Küresel Bir Sorun Olarak Çalışan Yoksulluğu” başlığını taşımakta ve çalışan yoksulluğu olgusunu, çalışma, çalışan birey, yoksulluk ve çalışmanın bireydeki karşılığının değişimi üzerinden incelemekte, tartışmakta ve durum değerlendirmesi yapmaktadır. Sosyolojik anlamda çalışmaya bakıştaki değişimin toplumsal yapıdaki birçok değişime zemin oluşturduğu gerçeğinden hareketle özellikle küresel çapta böylesine bir probleme dikkat kesilmemek sosyal, ekonomik, siyasal ve dolayısıyla toplumsal anlamda önemli sorunları da beraberinde getirecektir. Çalışmanın ikinci bölümü “Çalışma Hayatında Kısır Bir Döngü: Çalışma, Tüketme ve Borçlanma” başlığını taşımaktadır. Çalışan bireyin çalışma hayatı içerisinde önce tüketme eğiliminin değişmesinin ardından gelen borçlanma ile birlikte bütün bir hayatının önce düşünce aşamasında ardından da davranış noktasında değişime uğradığı tartışılmaktadır. Bu bölümde özellikle tüketme araçlarının ve amaçlarının ne şekilde bireyi manipüle ettiği de aktarılmakta, bunun toplumsal alandaki karşılıklarına ise işaret edilmektedir. Son bölüm ise; “Çalışma Hayatının Değişen Muhteviyatı ve Borçlanmanın Çalışma Hayatına Etkisi” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde günümüz çalışma hayatının değişen muhteviyatı ile birlikte borçlanmanın çalışma hayatına etkisi tartışılmaktadır. Bu tartışmanın çerçevesi ise; günümüz çalışma hayatı içerisinde bireyin edilgen yapısı, tüketme isteği ile birlikte tükenen bireyin günü kurtarma çabalarını konu edinmektedir. Çalışmanın değişen muhteviyatı bu anlamda daha değerli olmakta, birey ekonomi dışlıları arasında kendisi olma kabiliyetini kaybetmektedir. Sosyal sorunların başlangıcı olarak düşünülebilecek bu durum ilerleyen yıllarda çok daha büyük problemlere de kapı aralayacaktır. Çalışma bu çerçevede var olan durumun tartışıldığı sonuç bölümü ile son bulmaktadır.

Küresel Bir Sorun Olarak Çalışan Yoksulluğu

Modern zamanlarda birey, gündelik hayatının önemli bir bölümünde zihinsel ve fiziksel çabası ile bazı görevleri yerine getirmektedir. Birey, ömrünün önemli bir kısmını maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamak için, hayatının ilerleyen yıllarında refah

içerisinde bir yaşama sahip olmak için veya sosyal bir varlık olarak kendisini gerçekleştirebilmek, geliştirebilmek, özgüvene sahip olmak için çalışma hayatı içerisine girmektedir (Belek, 2001, s. 12). Birey, gündelik faaliyetler içerisinde “yapısal bir öge” olarak çalışma hayatı içerisinde birtakım görevleri (Giddens, 2008, s. 792) gerçekleştirirken kendisine de sosyal bir alan inşa etmektedir. Bu alan içerisinde sosyal dayanışma ile sosyal dışlanma arasında geniş yelpazede toplumsal sonuçları da barındırmaktadır. Dünya üzerinde hayatını devam ettirebilmek için bir işe ihtiyaç duymayan hiçbir insan yoktur. Dolayısıyla dünya üzerinde emeğin bir başkasına satılarak geçimin sağlanması yeni bir olgu da olmamaktadır. Tarihi süreci içerisinde ve ekonomik yapıyla da paralel olacak şekilde her toplumun kendisine özgü çalışma şekli ve yöntemi oluşmuş, anlam inşası da buna uygun olarak toplumların kodlarına yerleşmiştir. Çalışma ile ilgili olarak bir amaca yönelik gerçekleşmesi (Akat, 1982, s. 30) ilk kıstas olarak ifade edilmektedir. Bireyin kendisini ya da bir başkasının tüketimi için mal ve hizmet üretmeye yönelik fiziksel, zihinsel ve duygusal olarak emek harcaması (Marshall, 1999, s. 110) ise bu hedefin karşılığı olarak akla gelmektedir. Romalıların “zahmet, acı ve ızdırıp” olarak karşılıkları çalışma (Bozkurt, 2000, s. 17), Türkçe’de bir işi başarmak, ezmek gibi aksiyonların karşılığı olarak kullanılmaktadır (Lordoğlu ve Özkaplan, 2005, s. 3). Katlanılması gereken bir zorunluluk halini de ifade eden çalışma, eski dönemlerde köleler ile ilişkilendirilmiş, onurlu bir uğraş olarak görülmemiş, özgür olarak çalışanlar aşağılanmışlardır (Omay, 2017, s. 1). Toplumsal yapılarıdaki değişimler bu anlam karşılıklarının da değişimine neden olmakta, sanayi sonrası toplumlarda çalışmak olmazsa olmaz bir konuma yükselmiştir. Kaldı ki ilahi dinler çalışmayı övmekte, inananların çalışmaması gibi bir gerçeklik düşünülmemektedir. İlkel toplumlardan itibaren sosyal hayatın temel birçok gerçekliğinin dini bir temele dayandığı, gerçekleştirilen her bir işin (çalışma anlamında veya gündelik ritüellerde) ibadet zeminine sahip olduğu görülmektedir (Günay, 1998, s. 227). Kur’an-ı Kerim’de “ibadet” kavramının 275 kez geçtiğini ve kavramın salt inanç, sembol ve göstergeleri olmadığı, insanın varlık gayesi olan “kulluk etmenin” farklı göstergeleri olduğu, bütün bir hayatın karşılığı olduğu görülmektedir (Tekin, 2002, s. 240). İnsanın hayatın temel amacı ibadet olarak formüle edilirse, o hayat içerisindeki yaptığı bütün uğraşları, çalışmak da dahil, ibadet olarak anlaşılacaktır. Dolayısıyla ilahi bakışla çalışmanın ibadet karşılığı, insanın sürekli bir faaliyet içerisinde bulunmasını (Doğan, 1996, s. 206) da ifade etmektedir. Ayrıca yine inananlar için önemli rehber olan Kur’an-ı Kerim’de İnşirah Suresi 7-8. Ayetlerde “O halde önemli bir işi bitirince hemen diğerine koyul. Ve yalnız Rabbine yönel” (Esed, 1999, s. 1281) emri ile birlikte bir işi bitirip dinlenmek yerine sürekli faaliyete devam etmek olarak, yeni bir başlangıç yapmak ve insanın çalışırken kendisini dinlendirmesi (aktif dinlenme) anlayışına uygun olarak çalışmaya devam etmesi salık verilmektedir. Ve yine ibadet ile aynı düşünce üzerinden Rabbine yönelmesi emredilmektedir. Bu ayet de yukarıdaki benzer düşünceyi desteklemektedir. Ayrıca sosyoloji literatüründe önemli bir yere sahip olan Max Weber’in Protestan Ahlakı ile idealize ettiği tipolojide, başarılı kabul edilmenin tek şartı olarak; bireyin mesleğinde muvaffak olmasının bir ibadet olduğu anlayışına olan sarsılmaz inancı ifade edilmektedir (Weber, 1985, s. 70).

Bireyin çalışma ile olan ilişkisi özellikle yaşadığı dünyayı anlamlandırma çabalarının karşılığı olarak da düşünülmektedir. İnsan neden çalışır? sorusunun karşılığı hem bireysel hem de toplumsal olarak farklılıklar arz etmektedir. Sorunun kadim geçmişte verilen farklı cevaplar ile birlikte günümüz dünyasında istihdam, emek ve meslek gibi kavramlara çıkmaktadır (Seccombe, 2004, s. 1097). Günümüzde çalışmak ve gelir elde etmek arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu (Kucur, 2023, s. 1) kabul edilmekle birlikte çalışma (Marshall, 1999, s. 110) manevi tatmin sağlayıcı gönüllü faaliyetleri de kapsamaktadır. Özellikle çalışmak ve gelir elde etmek denklemi çalışan yoksulluğu bağlamında günümüz problemlerinin de başında gelmektedir. Fakat çalışmanın muhtevası gereği emeğin maddi karşılığının olması, ücretsiz gerçekleştirilen işlerin çalışma olarak karşılık görmemesine de neden olmaktadır. Bireyin gelir sahibi olamamasının işsiz olarak kabul edildiği literatürde (Zaim, 1997, s. 167) bütün toplumlar mensuplarının hayat ve refah seviyelerini yukarı çekmeyi, ihtiyaçlarını tatmin edebilmeyi kendilerine görev bilmektedirler (Erdoğan ve Kutlu, 2014, s. 67). Bununla birlikte her iş çalışma içerisinde yer alırken, çalışma kapsamı içerisindeki her faaliyet karşılığında maddi bir kazanç (gelir getirici ücret) olmadığı müddetçe iş olarak kabul görmemektedir. Kadın emeğinin görünmezliği (Omay, 2017, s. 23), ev içerisinde gerçekleştirdiği her türlü faaliyet maddi karşılığı olmadığı için iş olarak görülmemekte, üretim faaliyetleri içerisinde yer aldığı yani gelir elde ettiğinde çalışma içerisine kendisine yer bulmuş olmaktadır (Orpen, 1994, s. 28). Bu bağlamda eserine temel olarak kadın emeğinin görünmezliğini alan Marçal’ın (2022, s. 18) ifadesiyle:

“Milletlerin Zenginliği’ni yazabilsin diye Adam Smith’in bakımını üstlenmek işten sayılmaz. Halbuki Adam Smith, annesi her akşam sofraya koyduğu için yemek yiyebiliyor. Fakat biz Adam Smith’in annesinin, oğlunun bakımını niçin üstlendiğini bilemiyoruz. Yalnızca bunu yaptığını biliyoruz.”

Ekonomide görünmez olanın sadece el olmadığını, aynı zamanda görünmez bir cinsi de barındırdığına şahit olunmaktadır. Ücretle birlikte ortaya çıkan meslek kavramı da aynı şekilde bireyin çalışmasının toplumsal karşılığını, çalışma hayatı içerisinde kariyerini, tecrübesini ve becerilerini geliştirmesini (Werther ve Davis, 1993, s. 311) ifade etmektedir. Ayrıca kimileri için boş zaman aktivitesi olan birtakım uğraşlar; eğer birey, hayatını idame ettirmek için profesyonel anlamda gerçekleştiriyorsa bunun bir işe dolayısıyla mesleğe dönüştüğü de kabul edilmektedir (Budd, 2016, s. 19). Çalışmanın salt gelir getirme unsuru olarak tek düzelige ulaşması genellikle 19. Yüzyıl itibarıyla karşılaşılan bir durum olmaktadır. Sanayileşme süreci ile çalışmanın piyasalaşması iktisadi bir perspektif üzerinden kurgulanmış günümüz dünyasının çalışma ile olan anlam bütünlüğü çalışmanın kutsallığından ne şekilde olursa olsun kazanca ve kazancın kutsallığına evrilmiştir. Çalışmanın anlamı ile birlikte gerçekleşen değişime paralel olarak ifade edilmelidir ki, bireyin sosyal ve toplumsal yönü çalışmanın fonksiyonlarının da tartışılması zorunluluk halini almaktadır. Çalışma

ile birey, mutluluğu, hayat tatminini ve ruh sağlığını kazanabilmektedir. Özellikle birey-birey, birey-aile, birey-toplum düalizmi içerisinde bu tartışma çalışmanın geleceğini de şekillendirmektedir (Abell, vd., 1996, s. 594).

Bireyin, istediğini elde edebilmesi de aynı şekilde çalışma ve sonrasında kazandığı “başarı” ile mümkün olabilmektedir. Dolayısıyla çalışma hayatının idamesi ile birlikte entelektüel manada bireyin kendisini geliştirmesi için vazgeçilmez bir alan olarak haline gelmektedir. Günümüz insanı başarı ile kendisini tam hissetmekte, maddi ve manevi bakımdan kazandıkça özgüven sahibi olmaktadır (Onur, 1997, s. 125).

Bireysel olarak özgüven, aile ilişkilerine de olumlu yansımaktadır. Ailesinin hayatını idame ettirebilmek için birey, tarihin her döneminde önemli çabalar içerisinde girmekte, yeri geldiğinde vatani bildiği toprakları dahi terk edebilmektedir (Chilman, 1991, s. 191). Bu yer değiştirme hareketinin temelinde de çoğunlukla ekonomik saikler belirleyici rol oynamaktadır. Ekonomik fayda bireyler birlikte ailesini de hem sosyolojik hem de psikolojik olarak güvenli alana taşımaktadır. Yaşam Memnuniyeti Araştırmasına göre bireyler %67,6 ile en çok aileleriyle birlikte mutlu olduklarını ifade etmektedirler (TÜİK, 2024). Birey toplum ilişkisinde ise benzeri bir durum söz konusu olmaktadır. Bireyin toplumdan beklentileri olduğu gibi toplumun da bireyden beklentileri vardır ve bu karşılıklı beklenti hali “topluma faydalı birey” prototipi ile sosyal hayatın içerisinde karşılık bulmaktadır. Ayrıca toplumsal statü beklenti ve isteği de saygınlığın çalışmak ve kazanmaktan geçmesi sonucunu doğurmaktadır (Sabuncuoğlu, 1997, s. 93).

Emek, bireyin herhangi bir iş için ortaya koyduğu faaliyetler bütünüdür. Emek içinde yaşanan toplumun normlarına uygun olarak bazen hayatta kalmak için güç kullanmayı, bazen hayatı kolaylaştırmak için icatlar yapmayı, bazen de toplumsal birlik oluşturup farklı toplumlarla mücadele etmeyi gerekli kılmaktadır. İkel toplumlarda emeğin karşılığı bireyin beslenmesine yönelik kazanımlar iken, günümüz toplumlarında özellikle özel mülkiyetin gelişmesi ile birlikte ihtiyaçların artmaya başlaması nedeniyle çalışma ve emeğe karşı bakışın da değişmeye başladığı görülmektedir. Tarım faaliyetlerinin gelişmesiyle toprakta çalışan işgücüne sahip olmak ucuz işgücü olarak görülen kölelerle gerçekleştirilmiş (Kaya, 2020, s. 78) uzun yıllar boyunca kölelik yasal bir durum olarak görülmüştür. Konunun başında ifade edilen çalışmaya bakışın değişimi de yine toplumsal dönüşümlerle birlikte ortaya atılmıştır.

İkel toplumlarda hayatta kalmak için avcılık ve toplayıcılık olarak karşılık bulan çalışma hayatı, insan emeğinin bir meta olarak ücrete bağlanarak alınıp satılabilmesi yaşanan sosyo-kültürel değişimlerle birlikte modern zamanların normu haline gelmiştir (Standing, 2009, s. 114). Her çalışanın ücret karşılığının farklı olması, nitelikli iş–niteliksiz iş ayrımına neden olmakla birlikte üretim hayatı içerisinde katma değere sahip emeğin ücret karşılığı daha yüksek olmuş, kimi çalışanlar için avantaj olan bu durum elbette birtakım dezavantajlara da neden olmuştur. Ve bu avantaj–dezavantaj durumu günümüze kadar çalışma hayatı içerisinde sürekli var olmuştur. Emeğin karşılığının sektörel bazda değişiklik göstermesi, elde edilen katma değer düşünülduğünde elbette ki doğaldır. Emeğin değerini üretilen üründen bağımsız düşünmek de mümkün olmamaktadır (Kucur, 2023, s. 7).

Çalışma ve yoksulluk ilişkisi sanayi öncesi dönemlerde işçilerin kötü çalışma koşulları nedeniyle işçi hareketlerine neden olmuş, yoksulluk yardımları herkes için yapılırken, bir zaman sonra çalışanlara yönelik bu yardımlar kesilmiş çalışanların yoksul olmadığı ön kabulü ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda yoksulluğun ne olduğu veya kimin yoksul olabileceğine yönelik verilecek cevap konunun temel kavramı olan “çalışan yoksulluğu” olgusunu da belirleyecektir. Sosyal olguları çalışan akademisyenler için en önemli dezavantajı olan kavramsal çerçevenin çizilmesi sıkıntısı yoksulluk kavramında da kendisini göstermektedir. Dünya üzerinde yaşayan her bir insan veya her bir toplumun kabul ettiği veya anlamlandırdığı şekliyle ortak bir yoksul prototipi mevcut değildir. Her zihin kendi zihinsel dünyasında ve fiziki coğrafyasında gördüğü, anlamlandırdığı düzeyde yoksulluk, bu yoksulluğa karşı çözüm önerileri veya ulusal/uluslararası politikalar geliştirmektedir. Yoksulluk olgusuyla ilgili Avrupa düşüncesinde ortak olan durum ise; olgunun her toplum ve zihin için utanç verici bir durum olduğudur (Geremek, 1994, s. 240). Yoksulluk tartışmaları içerisinde bir diğer çetrefil durum yoksulluk ile yoksunluk tanımlarının karmaşıklığıdır (Kucur, 2023, s. 7). Buradaki detay gereklilik ve ihtiyaç hiyerarşisi içerisindeki öncelik durumu ile de alakalı olmaktadır. Yoksulluk kavramı çerçevesinde yapılan tartışmalar iki kategoride toplanmaktadır: Kavram çerçevesinde bireyin kendi yoksulluğundan sorumlu olduğunu iddia eden birinci görüşte bireyin beceriksizliği ön plana çıkarılmaktadır (Halleröd, vd., 2015, s. 482). Bu düşünceye göre birey, çalışarak daha çok üreterek yoksulluktan kurtulmalıdır. İkinci görüşte ise yoksulluk bir sistem sorunudur. Bu düşünceye göre ise, birey bu yoksulluk konusunda içinde bulunduğu toplumun yapısına, etnik kökenine, mesleki konumuna, eğitim düzeyine bağlı kalmaktadır ve bağlılığın nedeni toplumsal süreçlerdir. Çalışma ile yoksulluk arasındaki ilişki ise sanayi devrimi ile birlikte gündeme gelen ve günümüzde de hala çalışma hayatının en önemli sorunlardan biri olarak düşünülen unsurlardandır (Kucur, 2023, s. 11). Sosyal politikaların ortaya çıkma nedeni olarak işçi sınıfının sömürüldüğü düşüncesi ve bu sömürüye karşı çıkışın yolları ifade edilmektedir. Günümüzde ise çalışma hayatında işçi sınıfıyla sınırlandırılmadan bütün çalışanlar için sosyal politikalar düşüncesinin sonucu olarak çalışma yoksulluk ilişkisi öncelikli konular arasında yer almaktadır. Çünkü düşük ücretlerle çalışmak, günü kurtarmakla eşdeğer olarak görülmektedir. Birey çalıştığı işte “insanca yaşamasına” elverişli olmayan ücretler aldığı zaman sömürülmeye başlamakta ve düşük ücret yoksulluğu ortadan kaldırmadığı gibi görünür hale de getirmektedir. Bunun nedeni olarak elbette sermayeyi koruyan günümüz ekonomik düzeni gösterilebilir.

Çalışan yoksulluğu kavramının önemli bir diğer noktası ise tanımlamadaki muğlaklıktır. Özellikle sosyal yardımlar bağlamında yoksulluğu azaltıcı bu politikalar, çalışan yoksulluğunun çözümünde etkili olamamaktadır. Genel yoksulluğu azaltıcı her çözüm, çalışan yoksulluğunu azaltıcı olamazken, çalışan yoksulluğunu azaltıcı çözümler genel yoksulluğu azaltabilecek etkinlikte olmaktadır. Bunun nedeni olarak günümüzde kullanılan yoksulluk kavramındaki temel düşüncenin tarih içerisinde kullanılan (sosyal) yardım kavramı bağlamında karşılanmakta olmasıdır (Taşçı, 2010, s. 44). Çalışan yoksulluğu kavramının çerçevesi çizilirken şu üç soruya verilecek tatminkar cevaplar, problemin çözümü için geliştirilecek politikalar konusunda da belirleyici olacaktır:

1. Çalışan kimdir?
2. Yoksulluk bağlamında çalışan birey mi yoksa hanehalkı mı dikkate alınmalıdır?
3. Çözüm politikalarında ekonomik göstergeler etkili midir?

Çalışan bireyin yoksulluğu farklı iki kavramın birbirine bağlanması ile ortaya çıkan melez bir durumdur. “Çalışma” ve “yoksulluk” aslında birlikte var olması mümkün olmayan iki olgudur. Çünkü çalışan bireyin çalışarak yoksulluktan kurtulacağı düşünülmektedir (Pena-Casas ve Latta, 2004, s. 13). Buradaki bakış açısı elbette ki çalışan bireyin elde edeceği ücretle yoksulluktan kurtulmasıdır. Bu üç soruya birlikte verilecek cevaplar problemin çözümünde elde edilecek etkiyi arttıracaktır. Günümüz dünyasında ekonomik göstergelerin çalışanlara yansması veya bunun hanehalkının refahına etkisi gibi sonuçlandırılmamış konular (Çalışkan, 2010, Alkin, 1995, Gündoğan, 2007, Kahraman, 2010), sığ bakış açılarıyla tartışılmakta fakat bütünlükle üzerinde durulmayı da hak eden bu durumlar çözümsüzlüğe mahkum edilmektedir.

Bu bağlamda ifade edilmesi gereken son bir nokta ise göç hareketleri ile çalışan yoksulluğu olgusu arasındaki ilişkidir. Son yıllarda konuyla ilgili yapılan çalışmalar çalışan yoksulluğu ve iç göç hareketliliği arasında paralel bir ilişkinin mevcut olduğunu. Alınan ve verilen göç arttıkça yoksulluk ve çalışan yoksulluğunun arttığını ifade eden çalışmalar (Evcim, 2023, s. 156) göç hareketi ile yoksulluktan kaçmayı amaçlayan göçmenlerin aslında bu hareketliliği göç veren bölge için yoksulluğu derinleştirmekte, göç alan bölgelerde ise var olan sorunlara (kentleşme ve kentlileşme, sosyo-kültürel uyum veya uyumsuzluk, suç, işsizlik ve istihdam sorunları, gecekondulaşma ve konut sorunu, sağlık ve eğitim imkanlarına ulaşmada yetersizlik gibi) yenilerinin eklenmesi anlamına gelmektedir. Çalışan yoksulluğu dış göç ilişkisinde ise, uluslararası göç hareketlerinin çalışan yoksulluğu üzerinde pozitif etkileri olduğu ifade edilmektedir.

Çalışma hayatının kısır döngüsü olarak ifade edilen kazanma sonrası tüketme eğilimleri ve tüketmenin artması sonucunda çalışan bireyin gelirinin bu gideri karşılamaması ile borçlanmaya başlaması sonuç gibi görünse de bir süreci içermektedir. Çalışma hayatı içerisinde bu döngünün varlığı tüketme kültürünün çok hızlı bir şekilde sosyal hayatın içerisinde yer alması ile başlamaktadır. Sosyal hayatta kendisine yer bulan bu fenomen çalışma hayatının da önemli tartışma konuları arasına kolaylıkla girmektedir.

Çalışma Hayatında Kısır Bir Döngü: Çalışma, Tüketme ve Borçlanma

Modern zamanlarda birey, çalışma hayatı içerisinde artık günü kurtarmak ya da temel beslenme ihtiyaçlarını karşılamak için bulunmamaktadır. Günümüz dünyasında birey çalışarak, ihtiyaçlarının da ötesinde gereksinim duyduğu, popüler kültürün yönlendirmesiyle ihtiyaçmış gibi hissettiği birçok ürünü satın almaya hevesli olmaktadır. İktisadi hayatın üretme kültürü bugün geleneksel noktada salt tüketme isteğinden hareket etmektedir. Ayrıca tüketmek herhangi bir ihtiyaç sonucu ortaya çıkmamakta, bireyin tüketebilme özgürlüğüne sahip olması kendisini toplumsal hayat içerisinde konumlandırmasıyla da ilgili olmaktadır. Yine toplumsal ilişki biçimlerini şekillendiren en önemli etken olarak tüketim böylece gösterilmektedir (Omay, 2017, s. 99). Dolayısıyla tüketim hayatın esas amacı haline gelmekte ve toplumsal dönüşüm de yeni bir evreye geçmektedir. Birey, tüketerek var olmanın dayanılmaz cazibesine kapılmakta, temel ihtiyaçları aşan tüketme isteği özel hayatın konfor alanı haline gelmesine de neden olmaktadır. Elbette ki tüketim sürecinin başlangıcı üretimden gelmektedir ve denilebilir ki tüketmek için üretmek gerekir. Bu noktada önemli olan soru şu olmaktadır: Tüketilen maddelerin ne kadarı temel ihtiyaçtır? Bu soruya cevap vermek bu çalışmanın elbette amacı değil fakat unutulmamalıdır ki; Diderot Etkisi¹ tüketme eğilimi ile birlikte ortaya çıkmaktadır.

Bireyin tüketme arzusu sonsuza kadar artabileceği gerçeği de göz önünde bulundurulduğunda tüketim bir zaman sonra tatmin sağlamayacak noktaya gelecektir. Daha fazla tüketim ihtiyacı bireyin tüketim borç sarmalına girmesine ve doğal olarak hem

¹ Ünlü Fransız filozof Denis Diderot (1703–1784), Fransız İhtilali'ne giden süreçte düşünce devrimine önemli katkılar sunmuştur. Diderot, Aydınlanma Çağı'nın önemli isimleri arasında sayılmaktadır. Avrupa'da bilimsel bilgi ve felsefenin yayılmasını amaçladığı Ansiklopedi döneminin en kapsamlı eserlerindedir ve Diderot'un en çok bilinen eseri konumundadır. Hem yazarı hem de kurucusu olmasına rağmen Diderot borç ve yoksulluk içinde hayatını devam ettirmektedir. Tanınmıyor olmasına karşın Diderot, büyük bir borç yükünün altına girmiştir, 1765 yılında Rus İmparatoriçesi Büyük Catherine, sanat ve bilimin koruyucusu olarak, Diderot'un kütüphanesini satın alır ve kütüphaneyi yine Diderot'ya bırakır. Böylece Diderot'un eline önemli bir miktar para geçmiş olur. Fakat Catherine bununla da yetinmeyip 25 yıllık maaşını peşin vererek Diderot'yu kütüphanecisi olarak işe başlatır. Diderot, eline geçen bu büyük parayla ödeden beri almayı düşünüp de alamadığı kırmızı pahalı bir sabahlık alır. Sabahlık o kadar görkemlidir ki Diderot, çalışma masasına oturduğunda masanın eski ve dökülmüş halinin sabahlığa uymadığını fark eder. Önce masasını sabahlıkla eş değer ihtişamda yeniler. İkinci olarak halı gözüne çarpar onu da yenisiyle değiştirir. Ardından perdeler, aydınlatmalar derken her bir yeni üründe uygunsuzluk artarak evin geri kalanını kötü göstermeye başlar. Diderot, sonunda kendisini evdeki bütün eşyaları yenileriyle değiştirmiş ve yeniden borçlu duruma düşmüş olarak bulur. Ve bunun üzerine “Eski Sabahlığım İçin Pişmanlık (Regret for my Old Dressing Gown)” başlıklı bir yazı yazar, içine düştüğü tüketim çılgınlığını anlatır. Bu durum literatüre “Diderot Etkisi” olarak geçmiştir. Ayrıntılı bilgi için: Katie Scott, “The Philosopher’s Room: Diderot’s Regrets on Parting with My Old Dressing Gown” Oxford Art Journal, 39(2), 2016, ss. 185–216.

ekonomik anlamda hem de psikolojik anlamda mutsuz olmasına neden olacaktır. Gelir ve mutluluk arasında bağlantı olmadığını iddia eden araştırmaların yanı sıra, bu durumun göreceli olduğunu da kabul etmek gerekir. Gelir, sadece tüketimin aracı değil, bireyin kendisi olabilmesinin, ailesiyle umutlu bir gelecek tasarlayabilmesinin de önemli bir aracıdır. Gelir ise nihayetinde çalışmanın sonucunda elde edilmektedir. Dolayısıyla, çalışma ve tüketme arasında her iki olguya karşı anlam eksenli bakış mevcuttur. Çalışmanın süreklilik gösteren ve düzeni sağlayan işlevi aynı zamanda tüketimin devamlılığını da sağlamaktadır. Aynı şekilde çalışma, tüketme ve borç döngüsü de bu şekilde iktisadi hayatın en kritik sarmalını oluşturmaktadır. Çünkü bu sarmal sadece ekonomik değil, toplumsal sonuçları olan önemli kırılmalara ve değişimlere neden olmaktadır.

Çalışma hayatı içerisinde kazandığını sosyal hayatı içerisinde tüketme eğilimine giren çalışanlar, tüketmenin cazibesi ve sınırsızlığı ile borçlanma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. İlk bölümde tartışılan “insan neden çalışır?” sorusuna verilen cevapların günümüz dünyasında değişmesinin de etkisiyle bireyler artık tüketerek var olma kültürünün içerisinde istemeden de olsa girmektedirler. Yine Weber’in ideal tipolojisinde; borçlu insanın tam karşısında; çok çalışan, çok kazanan ve dolayısıyla başarılı olan, israf etmeyen, dünya nimetlerinin sunduğu zevkten kendisini uzak tutabilen ideal birey yerleştirilmektedir (Weber, 1985, s. 28). Geçmişten günümüze kadar borcun utandırılan, saklanılan bir durum olmasının temelinde de bu dünya nimetlerine aldanmak, tüketim çılgınlığı içerisinde yer alarak, bütçesini yönetmekten aciz duruma düşmek de vardır (Karakaya, 2023, s. 33). Dolayısıyla borç veya borçlanma ilişkisi çalışma hayatının devamının zorunluluğu olarak üretim ve tüketim ekseninde varlığını sürdürmekle birlikte tüketim araçlarının değişimine de kapı aralamaktadır. Bu noktada ortaya çıkan durumun sebeplerini sadece birey üzerine bırakmamak gerekmektedir. Bireysel alana dahil olan tasarruf çabalarının vergilendirmelerle eritilmesi ve bireyin bazen manipüle edilerek farklı alanlara yönlendirilmesi de gerçekleşmektedir. Stearns’ın Dee Hock’tan aktardığı şekliyle “borçların değil tasarrufların vergiye tabi olduğu bir dönemde” bireyler de tasarruf yapmak yerine harcamak ve tüketmenin peşinden gitmektedirler (Stearns, 2011, s. 35). Dolayısıyla sistemin bireyleri bir noktada zorunlu olarak tüketmeye itmesi de çalışma hayatının bu kısır döngüsünün devam etmesine neden olduğu unutulmamalıdır.

Bununla birlikte çalışma hayatı içerisinde birey teknolojinin gelişmesiyle birlikte birçok iş yükünden kurtulabilmekte fakat aynı zamanda yeni iş yükleri edinmektedirler. Çalışma hayatına yönelik olarak birçok elektronik cihaz satın alan çalışanlar bu araçların işlerini hafifleteceği, hatta birçok noktada kendilerine akıllı birer asistan olacağını düşünmektedirler. Çalışma hayatını kolaylaştıracak birçok teknolojik gelişmenin gerçekte çalışanların iş yüklerini ve yoğunluklarını azaltmadığı veya düzenlemediği aksine iş akışlarının mesai dışına taşınmasına neden olmaktadır. Fleming’in ifadesiyle “e-posta denilen harika icat, gezegen sakinlerinin yaşamlarını kolaylaştırabileceken, tam tersi yönde kullanılarak her yere korku ve mutsuzluk saçıyor” (Fleming, 2020, s. 7). Halbuki çalışmak da eğitim, sağlık, güvenlik gibi toplumsal bir kurgudur. Fakat son yıllarda özellikle ofis çalışanlarının her an her yerde hazır ve nazır olması, bu durumu içselleştirmiş ve aksinin yanlış bir tutummuş gibi algılanıyor olması ilginçtir. Çalışanların; akıllı telefonlar, bulut (cloud platform) teknolojisi ve dizüstü bilgisayarlarla her zaman temas kurulabilir olduğu düşüncesi çalışmanın sosyal hayata sinsice girmesi ve yerleşmesi anlamını da taşıyor. Pandemi sürecinde uzaktan çalışmanın yaygınlaşması ile birlikte çalışanların mesai kavramının ortadan kalkması, 7/24 ulaşılabilir olmaları gibi alışkanlıkların iş sözleşmesi bağlamında hukuki zemininin olmamasına rağmen devam ediyor olması, toplumsal başka bir baskı gücünün olduğunu göstermektedir. Bu durumun çalışmanın bağlamında koparılarak neredeyse tabu konumuna çıkarılmasına, tüketmenin ilk adımı olarak görülmesine ve nihayetinde tüketimin insanın var oluşu ile ilgili farklı anlamlar ifade etmesiyle alakalı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Fleming’in iddiasıyla çalışmanın farklı bir sömürü biçimi olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Tek bir gerekçeyle çalışır, vergi öder, faturalarımızı yatırır ve yol masrafı yaparız: ‘Hayatta kalmak’ için değil, yönetici elit hiçbir şey yapmaksızın ayrıcalıklarına sahip olsun diye. Emeğim, zenginlerin özgür olmasını sağlayacak şekilde tasarlanmıştır. Çalışmamız, onların varoluş masraflarını sübvansetmek için vardır (Fleming, 2020, s. 10).

Dünyanın büyük kentlerinde çalışmanın ilk gününün ilk saati, o günün yol masraflarına gitmektedir. Bu durum her ne kadar artık sıradanlaşmış da olsa çalışmanın teorik altyapısının güvencesizlikten kaçınmak için önemli bir araç olarak görülmesine rağmen bugün güvencesizliğin yayılma aracı olmaktadır. Son yıllarda çalışma dünyasında tam zamanlı istihdam edilen çalışanların yoksullukla karşı karşıya kalma ihtimalleri artık çok daha yüksek orandadır. Bunun en önemli göstergesi ise; kredi kartı kullanım oranları, kredi limitlerinin aşılması ve bankaların açıkladıkları yüksek kârlardır. Günümüzde hayatta kalma koşulları geçmişten çok farklı değil. Geçmişte avlanarak hayatta kalma mücadelesi veren insanoğlu, artık ofislerin duvarları arasında çalışmakla aynı mücadelenin içerisinde yer alıyor. Bugün çalışmanın sonucu; Türkiye’de ne yazık ki barınma ihtiyacının karşılığı olan bir ev ve işe biraz daha konforlu gidebilmenin karşılığı olan bir araç ile karşılanmaktadır. Bu beklenti veya isteğin yirmi yıllık çalışmanın sonucu olması, güvencesiz çalışma ile köleliğe varabilecek çalışma şartlarının, borç ve tüketim sarmalı içerisinde çalışanların toplumsal hayat içerisinde kendilerine çizilen sınırlarla yaşamlarını devam ettirmelerine neden olmaktadır. Ve bu durum çalışma fetişi ile normalleştirilmektedir. Çünkü bireysel borç kapitalizmin işleyişini belirlemekle kalmamakta, kapitalizmin yaygınlaşmasını da sağlamaktadır (Pradella, 2015, s. 580).

Alacaklı ve borçlu arasındaki ilişki, sömürü ve tahakküm olarak da ifade edilmektedir (Lazzarato, 2020, s. 7) ve bu sistem çalışanlar ile işsizler arasında veya tüketiciler ile üreticiler arasında herhangi bir ayırım yapmaksızın herkesi sermaye karşısında

borçlu, suçlu ve sorumlu olarak görmektedir. Çünkü alacaklı-borçlu ilişkisi aslında sermaye sahibi olanlar ile olmayanlar arasındaki güç ilişkisinin ortaya çıkma şeklini oluşturmaktadır. Günümüz ekonomi politikaları herkesin mülk sahibi olmasını, herkesin şirketlere hissedar olmasını veya yine herkesin girişimci olmasını istemektedir. Bu istekle birlikte bireylerin ekonomik gelişmeleri istemelerini sağlamakta aslında bu öznel kazanımlardan bireyin kendisini sorumlu tutmayı dolayısıyla suçlu olmasını da dayatmaktadır. Böylece borçlandırılmış insan ortaya çıkmakta ve sistemin devamlılığı sağlanmaktadır. Teknolojinin gelişmesi ile çalışma hayatı içerisinde rahata kavuşacağını, yukarıdaki örneklerde olduğu şekliyle, düşünen birey, sistemin çarklarının sürekliliği sağlayan araçlara dönüştüğünü bahsi geçen kısır döngünün borçlanma noktasında farkına varmaktadır. Günümüz dünyasında nakit para kullanımının seyrekleşmesiyle daha sık tercih edilen kredi kartlarının kullanılmasıyla aslında birey, gündelik olarak satın alması gerektiği temel ihtiyaçlarını bile borçla elde etmekte, önce almakta sonra ödemekte böylece farkında bile olmadan borçlanmaktadır. Kredi kartının kullanım mantığının “şimdi al sonra öde” karşılığını bulması borçlandırılmış insan imalinin önemli bir adımı olmaktadır. Kredi kartlarının daimi bir borçlu ilişkisi oluşturması, ödeme takvimleri, taksitlendirmeler ve diğer yollarla ödemelerin uzun sürelere yayılması ile birey sürekli olarak borçlu olarak hayatını devam ettirmeye mecbur bırakılmaktadır. Borçluluk olgusu, ödeme zorluğu veya borcu ödeyememe durumu değil sürekli olarak satın almak, harcamak ve sürekli olarak ödemek süreçlerini ifade etmektedir. Yine Lazzarato'nun ifadesiyle (2020, s. 18) güçlü bir sömürü mekanizması olan kredi kartları insanın kurduğu en etkili sömürü aracı olmaktadır. Çünkü birey kredi kartları ile sürekli olarak bankalara borçlu kalmaktadır ve sömürü mekanizması süreklilik halini almaktadır.

Çalışma Hayatının Değişen Muhteviyatı ve Borçlanmanın Çalışma Hayatına Etkisi

Toplumu günün ihtiyaç ve isteklerine göre yeniden düzenlemenin hızlı yolu olarak çalışma ve çalışma hayatı, günümüz ekonomi sistemi içerisinde önemli bir manevra aracı olmaktadır. Bireyin isteklerinin sınırsızlığı toplumun sosyal ve ekonomik anlamda yeniden kurulması aşamasında oldukça işlevseldir. İlk bölümde görünmez emeğin aktörü olan kadınlarla ilgili ifade edilen çocuklara bakmak, temizlik yapmak, kirli çamaşırları yıkamak gibi işler taşınabilir, değiştirilebilir veya satılabilir ürünlere dönüşmüyordu, bu yüzden değersiz olmaktadır. Kapitalizm için değerli olan ise, bireyin iktisadi düzlemi, ürettiği ve tükettiği ile sınırlı olarak ölçüldüğü durumdan ibaret kalmaktadır. Dolayısıyla iktisadi bireyin bu sistem içerisinde herhangi bir işte çalışmıyorsa, erkek veya kadın fark etmeksizin, değeri de olmuyordu (Muheramtohadı, 2018, s. 58).

Çalışma hayatı, bugün çalışanların kendileri ve yaşadıkları hayatı anlamlandırmak isterken kullandıkları önemli veriler sunmaktadır. Doğal olarak ortaya koyulan anlam çerçevesinde hareket eden bireyin davranışlarının belli sonuçları ortaya çıkmakta, kendisini ve çevresini de etkileyen bu sonuçlar kimi zaman çalışma hayatının dayatmaları gibi görülmekte kimi zaman da duruma sosyal hayatın çıkmazları olarak bakılmaktadır (Brady, vd., 2010, s. 560). İnsanın kendisini anlamlandırma gayreti içerisinde çalışma hayatından beklentileri sosyal hayatını şekillendirirken vereceği kararlarda da belirleyici olmaktadır. Yine göç örneği üzerinden bakıldığında, zorunlu göçler hariç tutularak, göçe karar vermenin bir süreç olduğu ifade edilmektedir. Bu süreç aslında toplumsal olan her şeyin zaman içerisinde gerçekleştiği, zamanla anlaşıldığı ve yine zamanla birbirine benzediği şeklinde formüle edilmektedir (Streeck, 2016, s. 40). Grint'in (1998) insanlık tarihi ile bir tuttuğu çalışma olgusunu, bugünün Kapitalist düşünce ve ekonomik sistemi içerisinde tanımlamak gerekmektedir.

Birey, borcunu ödemeye uygun bir yaşam tarzı benimsediği ölçüde özgürdür (Lazzarato, 2020, s. 26) fikri bu bağlamda yerini bulmaktadır. Bu bağlamda düşünüldüğünde sosyal politikanın kendisine alan bulduğu Sanayi Devrimi sonrasında çalışma kavramının yaşadığı değişim daha anlamlı olmaktadır. Günlük ihtiyaçlarını karşılamak olarak ifade edilen çalışma, Sanayi Devrimi ile birlikte düzenli olarak bir örgütte istihdam edilme ve ortaya koyulan emeğin karşılığı olarak da ücret alma olarak tanımlanmaktadır. (Ören ve Yüksel, 2012, s. 37) Bir kimsenin çalışan olması modern dönemde herhangi bir sosyal güvenlik sistemine kayıtlı olması zorunluluğunu da böylece doğurmaktadır. Çünkü sistem için üretim karşılığında bir ücret ve süreklilik gerektirmektedir. Çalışmanın karşılığı paraya indirildiğinde çalışmanın toplumsal boyutu gözden kaçırılmaya başlanmaktadır. Çalışma olgusu özellikle yerinden edilme hadisesiyle birlikte düşünüldüğünde, olgunun toplumsal boyutu daha önemli hale gelmektedir.

Çalışma kavramının etimolojik kökenine bakıldığında “acı, yorgunluk ve zahmet” kelimeleri ile karşılaşılmaktadır (Lordoğlu ve Özkaplan 2005, s. 1). İnsanın emeğini sunarken zahmete katlanması ve sıkıntılarla boğuşmasının ücret gibi ekonomik, tatil, sağlık ve bireysel tatmin gibi sosyal yönlerden karşılık bulması çalışmanın tek yönlü değerlendirilmemesi sonucunu doğurmaktadır. Emek ve zahmet birlikte düşünüldüğünde ve çalışanın modern zamanda işçi olarak karşılık bulması, zihni çalışma gerektiren işleri göz ardı etmeye sebep olmamalıdır. Ünlü filozof Hegel'in efendi-köle diyalektiğine atıfı Baudrillard'ın dediği gibi “köle, ömür boyu çalışması karşılığında hayatı bağışlanmış bir mağluptur” (Baudrillard, 2016, s. 79).

Günümüzde çalışanların bir nevi özgür köleler olarak görülmesinin ana fikrinde çalışma hayatına ücret ve sosyal güvenlik perspektifinden bakılması vardır. Halbuki özellikle büyük şehirlerde mesainin ilk saati, o günün yol masraflarına gitmektedir (Fleming, 2020, s. 11). Büyük şehirlere yönelik gerçekleştirilen göç hareketlerine tekrar bu açıdan bakılmalıdır. Göçün sonuçları üzerinden (yoksulluk, barınma, sağlık ve toplumsallaşma) yapılan değerlendirmelerin eksik kalmaması adına, çalışma hayatı ve alım gücü gibi ekonomik sonuçları da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu noktada Schumacher'in yoksullukla mücadelenin sadece maddi etkenlerle gerçekleştirilemeyeceğini savunması önemli bir açılmıdır (Schumacher, 1979, s. 201). Eğitim, öğrenme

ve disiplin yoksulluk için çok daha öncelikli nedenler olarak ifade edilmektedir. Yoksulluk çözüme kavuşturulacaksa eğitimle ilgili bu eksikliklerin öncelikli giderilmesi ardından maddi kaynakların yeterli olup olmadığı tartışılmalıdır.

Çalışanların önemli bir bölümü bugün “hayatta kalma” seviyesinde yaşamlarını idame ettirmektedirler. Avcılık ve toplayıcılıkla hayatlarını kazanan ilk çağ toplumlarından büyükçe bir farkın olmadığı bugünkü çalışma koşullarında yaşanabilirlik endeksleri hayat pahalılığı noktasında önemli ipuçları vermektedir. Paraya odaklanan bakış açısının getirdiği bir sonuç olarak ifade edilen bu durum endekslere de yansımakta; ILO raporlarına göre bugün 327 milyon ücretli çalışana asgari ücret düzeyinde veya altında ödeme yapılıyor. Bu sayı bütün çalışanlar içerisinde %19 asgari ücretli çalışan demek ve bu sayının 152 milyonunu kadınlar oluşturuyor (ILO, 2020, s. 16). Temel bir hak olan çalışanın bütçesine uygun bir konutta yaşaması bugün yine büyük şehirlerde neredeyse imkansız olarak görülmektedir. Çalışmanın karşılığında elde edilen gelirin seviyesini serbest piyasa içerisinde işverenlerin belirleme özgürlüğü çalışanların ihtiyaçları ile birleşince adaletsiz durum daha da net bir şekilde ortaya çıkmaktadır (Sayın vd., 2018, s. 362).

Lazzarato, Hristiyan inancındaki ilk günah fikrinden yola çıkarak bireye doğumla aktarılanın artık ilk günah olmadığını önceki kuşakların borçları olduğunu ifade etmektedir (2020, s. 27). Bireyin borçlandırılarak hayatını devam ettirmeye mecbur bırakılması çalışma hayatına da birtakım etkiler bırakmaktadır. Çalışanların özgeçmişlerinde “bakmak zorunda olduğum kimsem yok” diye bir not belirtmeleri çalışma hayatının geldiği noktayı da net şekilde özetlemektedir. (Fleming, 2020, s. 38) Çalışan aday bu not ile aslında özgür olduğunu, uzun çalışma saatlerinin veya esnek modellerin kendisi için sorun olmayacağını ifade etmekte, işverenler için ise bu durum çalışanların sömürülmeleri önünde herhangi bir engelin olmadığı düşüncesini doğurmaktadır. Ayrıca çalışma hayatı içerisinde teknolojinin çok hızlı ilerlemesinin bir sonucu olarak çalışanların çalışma hayatı içerisinde kendilerine yer bulamaması, teknolojiyi takip edecek bilgi ve donanımdan uzak kalmaları ve dolayısıyla üretim faaliyetlerinin dışına çıkmaları gibi sonuçlar doğurmaktadır. Schumacher özellikle yoksullar üzerinden bu durumun nedenini “modern kapitalist düzenin kullandığı büyük ölçekli teknoloji modeline” bağlamaktadır (Schumacher, 1979, s. 204). Dolayısıyla herkesin üretim faaliyetlerine katılmasının sağlanması için yüksek teknoloji temelli üretimin değil, kırsal alanda orta veya küçük ölçekli iş olanaklarının oluşturulması gerekmektedir. Schumacher’in bu önerisinin altında yatan etmen; yoksulluğun eğitilmiş–eğitimsiz ve kırsal–şehirli nüfus gibi farklılıklarının arasında bozulan dengedir. Çalışma bireye ve topluma refah sağlayacaksa bahsi geçen bu nüfus grupları içerisinde bozulan dengenin düzeltilmesi gerekmektedir.

Bireyin ihtiyaç duyacağı malların azalmasının onun özgürleşmesi ile paralel okunması gerektiğine olan inanç günümüz dünyasında geçerliliğini hala korumaktadır. Kaybetme korkusu kişinin kendisi gibi davranamamasına da neden olmaktadır. Dolayısıyla özgürlük bireyin artık kaybedecek bir şeyinin kalmamasının başka bir adı olarak ortaya çıkmaktadır (Marçal, 2022, s. 47). Fakat çalışma hayatı içerisindeki özgürlük ne yazık ki fazla mümkün olan bir durum olarak karşılık bulmamaktadır.

Çalışan yoksulluğunun uluslararası göç hareketleri ile pozitif ilişkisi ifade edilirken verilen örnek bu anlamda durumun fotoğrafını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Hong Kong’da çalışan Filipinli hizmetçi kadınlar, Filipinler’in kırsalında çalışan doktordan daha fazla maaş almaktadırlar (Marçal, 2022, s. 50). Ayrıca yurtdışında çalışan bireyler sadece kendilerini geçindirmekte, ülkelerinde yaşamaya devam eden ailelerine de yardım etmektedirler. Dolayısıyla farklı bir ülkede hizmetçi olarak çalışmak, kendi ülkesinde doktor olmaktan daha değerli hale geldiğinde çalışma hayatında dolayısıyla toplumsal yapıda değişimler de ortaya çıkmaya başlamaktadır (Çelik, 2010, s. 65). Sadece göç hareketleri ile değil, eğitim durumu ile de alakalı bir diğer durum böylece ortaya çıkmaktadır. Bir toplumun ekonomik olarak büyüebilmesi için önce insana ardından da bilgi ve güvene ihtiyaç olmaktadır. Nitekim yapılan çalışmalar eğitim–ücret ilişkisinde pozitif sonuçlar tespit etmektedir (Evcim, 2023, s. 137). Dolayısıyla çalışan yoksulluğunun eğitimle aşılabacağı düşüncesi hala önemli bir karşılık iken, yoksulluğun farklı nedenleri üzerinden çalışma hayatını dönüştürücü etkileri hala geçerliliğini korumaktadır (Mincer, 1991, s. 7).

Kriz dönemleri hem çalışma hayatında hem de çalışanların bireysel yaşamlarında önemli kırılmalara sahne olmaktadır. Borçlanma mekanizmaları kriz zamanlarında daha hızlı çalışmakta, çalışanlar da özellikle bu kriz zamanlarında borçlanma mekanizmalarına dahil olmaktadır. Bu durumda üretim ilişkileri belirli değişimlere uğramakta, bireyin kendisini denetleme süreçleri bankalara veya borçlandığı kurumlara devredilmektedir. Böylece denetlemenin merkez değiştirmesi bireyin harcama alışkanlık ve davranışlarını da değiştirecektir. Çalışanların borçlanmaları genellikle emek güçlerini yeniden üretmek için gerçekleştirilmektedir. Böylece borçlanma çalışma hayatı içerisinde üretim süreçleri ile etkili olmaya başlamaktadır. Borçlanmanın yükseldiği bu dönemlerde ücretlerde de belirgin düşüşler veya sabit kalma durumları ortaya çıkar ki bu da çalışma hayatı içerisinde çalışanların yoksullaşmaları ile tüketme alışkanlıklarını zorunlu da olsa bırakmalarına neden olmaktadır. Bu bağlamda tüketici kredileri borçlanma yöntemi olarak tercih edilen tüketim alışkanlıklarının devamlılığını sağlayan önemli kurtarıcı (!) olarak görülmektedir. Nitekim son yıllarda ülkemizde yaşanan krizin önemli nedeni olarak tüketici kredileri gösterilmektedir. Çalışma hayatına borç ödemek için dahil olan veya borcu süresi ile sınırlı çalışan bireylerin varlığı bu durumu doğrulamaktadır.

Sonuç

Günümüz çalışma dünyası kapitalist ekonomik sistemin kimilerine göre vahşi, kimilerine göre gönüllü gerçekleştirilen sömürü düzeninden başka bir şey değildir. Günümüzde çalışanların işleriyle ilgili düşünceleri mesai saatleri dışına da çıkmaktadır. Yine çalışanların mesai arkadaşlarıyla sosyalleşme çabaları da bir nevi iş toplantılarına dönüşmektedir. Çalışmada ifade edilen borçlanma süreçleri ve tüketim çılgınlığı, çalışanların farklı nedenlerle bu kaotik ortamın dışına çıkmalarına da engel olmaktadır. Uzun yıllara yayılmış olarak borçlanan çalışanlar ödeme düzenlerinin bozulmaması adına sistemin dışına çıkmayı düşün(e)memektedirler. Bahsi geçen bu düşünce de aynı; çalışma, tüketim ve borç sarmalında olduğu gibi kendi içerisinde bir sarmala dönüşmektedir. Zor çalışma koşullarına borçları nedeniyle katlanan ve hayatta kalma güdüsü sergileyen çalışanlar şartların değişmesi için herhangi bir adım atamamaktadırlar. Çalışmanın ilgili bölümlerinde çalışan yoksulluğu çerçevesinde açıklanan yoksunluk/yoksulluk durumu bu düşünce ile birleştiğinde çalışma hayatında önemli kırılmalar ve değişimler yaşanması kaçınılmaz olmaktadır.

Çalışma hayatında yaşanan bu kırılmanın temelini bakıldığında ise sınırsız tüketim isteği, sürekli bir tüketim halinin varlığı görülmekte, borçlanma tüketim sonrasında ortaya çıkan ve ilginçtir ki ansızın karşılaşılmış gibi düşünülen bir son olmaktadır. Halbuki borçlanma bir sonuç değil süreci ifade etmektedir. Kredi kartlarının, tüketici kredilerinin sınırsız özgüven ve tüketme isteği uyandırmasıyla birlikte gerçekleştirilen harcamalar tasarruf düşüncesini rafa kaldırıp tüketme eğilimini arttırmaktadır. Böylece borçlanma ile karşılaşan bireyler borcu borçla kapatmak gibi birtakım döngülere girmekte, harcamadan mutlu olamamak başta olmak üzere sürekli daha fazlasını isteyerek ve özellikle sosyal medyanın da etkisiyle bu gerçekliği herkeste varmış gibi kabul ederek, yeri geldiğinde özenerek yaşamak istemekte, böylece hem ekonomik hem de psikolojik anlamda sıkıntılar yaşamaktadır. Sosyal alanda yaşanan kırılmalar ise telafisi mümkün olmayan başta yoksulluk olmak üzere ekonomik diğer sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu tükenmişlik içerisinde çalışma hayatında da mutsuzluk yaşayan birey daha çok çalışmaya, daha fazla emek ortaya koymaya çabalamaktadır. Bu ise bir başka sorun olan çalışmanın, sonunun gelmiyor olmasına neden olmaktadır.

Sonu bilinmeyen çalışma saatleri, verimlilik veya esnek çalışma modelleri, kontrol toplumlarının klasik görünümleri çalışmaya bakışla birlikte çalışmanın muhtevasını da değiştirmektedir. Toplumsal olay ve olguların tek bir nedenle açıklanması makul durum değildir. Bir olguyu açıklarken onun bireye, küçük gruplara ve en nihayetinde topluma yansımaları ve bu üç grubun da olguya belli derecelerde yansımaları mevcuttur. Bu yüzden çalışma gibi toplumun bütün katmanlarını ve gruplarını ilgilendiren bir olgunun; eğitimden sağlığa, güvenlikten göç hareketlerine, finanstan tüketim davranışlarına kadar birçok alanda değerlendirilmesi ve incelenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada ifade edilmek istenilen de çalışma kavramının değişen bu muhtevası ve toplumun çalışmadan beklentilerinin hangi kırılmaları yaşadığıdır. Raporlu olduğu halde çalışanını işe çağırmanın hukuki boyutunu göz ardı edebilen amir, bu durumun aslında hak boyutunu görmezden gelmekte; böylece toplumda farkında olmadan adaleti sarsmaktadır. Bu ufak detay bütün çalışma hayatının temel dinamiklerini yerinden çıkarmakla kalmayıp, toplumsal hayatın her alanında adalet düşüncesinin kaybedilmesine neden olmaktadır. Dizginsiz kapitalist düzende böylece para tek kıstas olmakta, insanlar her şeyin fiyatını bilirken; hiçbir şeyin değerini bilmemektedirler. Nasıl olursa olsun para kazanmanın tek amaç olduğu dünyada bireyler arasındaki ilişkilerin doğru zeminde kurulmasını beklemek de fazlasıyla nahif bir düşünce olarak kalmaya mahkumdur. Geleceğin yeniden başlayacağına inanmak, bunun için doğru şekilde hazırlanmayı ve adım atmayı zorunlu kılmaktadır. Bu bilinçle yarınları doğru planlamak gerekmektedir.

Dolayısıyla bugünün dünyasında üretim araçlarının değişmediğini; fakat önce bireyin ardından da bireyin bu araçlara yüklediği anlamların değiştiği görülmektedir. Günümüz dünyasında bir şeyin fiyatı varsa o fiyatı ödeyerek, yapılacak şeyi birey kendisinde hak olarak görebilmektedir. Bu yaptığı şeyin doğru olup olmaması artık önemli olmamaktadır. Mevzu bahis emek olunca, konunun insani bağlamı da kaybolmaktadır. Emeğin karşılığı olarak verilen ücret verildiği andan itibaren ücreti ödeyen kimse tarafından karşısındaki satın alınmış bir varlığa dönüşmekte ve onun üzerinde tahakküm kurmak serbest olmaktadır. Sömürü düzeni olarak ifade edilen çalışma hayatının bu paradoksu düzelmek yerine daha katı kurallara bürünmektedir. Çalışan bireyin ödemesi gereken borçları olduğu müddetçe bu sömürü düzeninin değişebileceği düşünülmemektedir. Böylece kurulu bu düzen devam edecek bireyin önce tüketim-borç sarmalı daha uzun vadede yoksulluğa dönüşecek ve bireyin sosyal anlamı ortadan kalkacaktır. Çalışmanın ilgili kısımlarında kölelik düzeni ile karşılaştırılan çalışma hayatı muhteviyatı itibariyle bahsi geçen insanlık dışı şekle dönüşümünü tamamlayacaktır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support The author declared that this study has received no financial support.

Yazarın ORCID ID'si / ORCID ID of the author

Furkan DÜZENLİ 0000-0001-7044-3403

KAYNAKLAR / REFERENCES

- Abell, E., Clawson, M., Washington, W. N., Bost, K. K., and Vaughn, B. E. (1996). Parenting values, attitudes, behaviors, and goals of African American mothers from a low-income population in relation to social and societal contexts. *Journal of Family Issues*, 17, 593–613.
- Akat, İ. (1982). *Endüstri Sosyolojisi*. İzmir: Mas Ambalaj.
- Alkin, E. (1995). “Türkiye’de Gelir Dağılımı”, *Yeni Türkiye*, ss. 141–144.
- Baudrillard, J. (2016). *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, Çev. Oğuz Adanır, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Belek, İ. (2001). *Sosyal Devletin Çöküşü ve Sağlık Ekonomi Politikası*. İstanbul: Sorun Yayınları.
- Bozkurt, V. (2000). *Pürütanizmden Hedonizme Yeni Çalışma Etiği*. İstanbul: Alesta Yayınevi.
- Brady, D., Fullerton, A., and Cross, J. (2010). “More than just nickels and dimes: a cross-national analysis of working poverty in affluent democracies”. *Social problems*, 57(4), ss. 559-585.
- Budd, J. W. (2016). *Çalışma Düşüncesi*. çev. Fuat Man, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Chilman, C. S. (1991). “Working poor families: Trends, causes, effects, and suggested policies”. *Family Relations*, 40, pp. 191–198.
- Çalışkan, Ş. (2010). “Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk”, *Sosyal Siyaset Konferansları*, 59, s. 89–132.
- Celik, A. (2010) “Muhafazakâr Sosyal Politika Yönelimi: Hak Yerine Yardım-Yükümlülük Yerine Hayırseverlik”, *I.U. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 42, ss. 63-81.
- Doğan, M. (1996). *Büyük Türkçe Sözlük*, I. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Erdoğan, S. ve Kutlu, D. (2014). Dünyada ve Türkiye’de Çalışan Yoksulluğu: İşgücü Piyasası ve Sosyal Koruma Politikaları Bağlamında Bir Değerlendirme. *Çalışma ve Toplum*, 2(41), ss. 63-114.
- Esed, M. (1999). *Kur’an Mesajı*. çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İstanbul: İşaret Yayınları.
- Evcim, N. (2023). *Türkiye ve Dünyada Çalışan Yoksulluğu*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Fleming, P. (2020). *Çalışmanın Mitolojisi, Kapitalizm Kendine Rağmen Nasıl Ayakta Kalıyor?*, çev. Ebru Kılıç, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Geremek, B. (1994). *Poverty A History*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. çev. Cemal Kırmızı, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Grint, K. (1998). *Çalışma Sosyolojisi*, çev. Veysel Bozkurt, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Gunay, Ü. (1998). *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Gündoğan, N. (2007) *Yoksulluğun Değişen Yüzü Çalışan Yoksullar*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları.
- Halleröd, B., Ekbrand, H., and Bengtsson, M. (2015). “In-work poverty and labour market trajectories: Poverty risks among the working population in 22 European countries”. *Journal of European Social Policy*, 25, pp. 473 - 488.
- International Labour Organization (ILO), *Global Wage Report 2020–21*, Geneva, 2020.
- Kahraman, F. (2010). Çalışan Yoksulların Haklar İronisi: Metalaştırılmış Çalışanlar. *Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, ss. 153-170.
- Karakaya, M. Fatih. (2023). *Şimdi Al Sonra Öde*. İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.
- Kaya, S. (2020). “İnsana yakışır iş açığı: Çalışan yoksulluğu açısından bir değerlendirme”. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 79, ss. 55-106.
- Kucur, F. (2023). “Çalışan Yoksulluğu Üzerine Mülhazalar”, edi. Yasin Yılmaz, (içinde Çalışan Yoksulluğu Küresel Sorunun Sektörel Yansımaları), Bursa: Ekin Basım Dağıtım. ss. 1-14.
- Lazzarato, M. (2020). *Borçlandırılmış İnsanın İmali*. Çev. Murat Erşen, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Lordoğlu K. ve Özkaplan, N. (2005). *Çalışma İktisadı*. İstanbul: Der Yayınları.
- Marçal, K. (2022). *Adam Smith’in Yemeğini Pişiren Kimdi?*, çev. Ali Arda, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mincer, J. (1991). “Education and Unemployment”, *NBER Working Papers*, Series No: 3838.
- Muheramtohadı, S. (2018). “A Comparative Study: The Economic Thoughts of Ibn Khaldun and Karl Marx”, *International Journal of Islamic Business and Economics*, 2(1), ss. 51-64.
- Omay, U. (2017). *Post Homo Servus*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Onur, B. (1997). *Gelişim Psikolojisi*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Orpen, C. (1994). “The Effects of Organizational and Individual Career Management on Career Success”, *International Journal of Manpower*, 15(1) ss. 27-37.
- Ören K. ve Yüksel, H. (2012). “Geçmişten günümüze çalışma hayatı”, *HAK-IS Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 1(1), ss.
- Pena-Casas, R., and Latta, M. (2004). “Working Poor in the European Union”, *European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions*.

- Pradella, L. (2015). “The working poor in Western Europe: Labour, poverty and global capitalism”. *Comparative European Politics*, 13, pp. 596-613.
- Sabuncuoğlu, Z. (1997). *Çalışma Psikolojisi*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Basım.
- Sayın, H. C.; Çabuk, S. N.; Canbey-Özgüler, V.; Akşit, A. ve Çabuk, A. (2018). “Göçmenler İçin Barınma, İstihdam ve Mekânsal Çözümleri Kapsayan Bir Yerleşim Modeli Önerisi”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 65, ss. 351-368.
- Schumacher, E. F. (1979). *Küçük Güzeldir*, Çev. Osman Deniztekin, İstanbul: E Yayınları.
- Scott, K. (2016). The philosopher’s room: Diderot’s regrets on parting with my old dressing gown, *Oxford Art Journal*, 39(2), 2016, ss. 185–216.
- Seccombe, K. (2004). “Families in Poverty in the 1990s: Trends, Causes, Consequences, and Lessons Learned”, *Journal of Marriage and Family*, 62(4), pp. 1094-1113.
- Standing, G. (2009). Küresel Dönüşümde Emeğin Yeniden Metalaşması, içinde *21. Yüzyılda Karl Polanyi’yi Okumak*, Bir Siyasi Proje Olarak Piyasa Ekonomisi (Der. Buğra, A., Ağartan, K.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Stearns, D. (2011). *Electronic Value Exchange: Origins of the VISA Electronic Payment System (History of Computing)*, London: Springer.
- Streeck, W. (2016). *Satın Alınan Zaman, Demokratik Kapitalizmin Gecikmiş Krizi*, Çev. Kerem Kabadayı, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2016.
- Tekin, M. (2002). “İbadet ve Çalışma Hayatı İlişkisine Kur’anî Açından Bir Yaklaşım”, *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 25, ss. 227-251.
- TÜİK, 2024. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Aile-2022-49683>. Erişim Tarihi: 03.03.2024
- Weber, M. (1985). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, çev. Zeynep Aruoba, İstanbul: Hil Yayınları.
- Werther W. B. ve Davis, K. (1993). *Human Resource and Personel Management*. Singapore: McGraw Hill.
- Zaim, S. (1997). *Çalışma Ekonomisi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Atıf Biçimi / How Cite This Article

Düzenli, F. (2024). Çalışan yoksulluğu bağlamında tüketim alışkanlıkları ve borçlanmanın çalışma hayatına etkisi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 86, 185-197. <https://doi.org/10.26650/jspc.2024.86.1461855>